

TADQIQOTCHILIKKA ASOSLANGAN TA'LIMNI BOSHLANG'ICH SINFLARIDA TASHKIL ETISH

Jurayeva Dilafruz Jamurodovna

*Samarqand viloyat Pedagoglarni yangi metodikalarga
o'rgatish milliy markazi kata o'qituvchisi*

Annotatsiya: mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy mohiyati yoritilgan. O'quvchilar kichik tadqiqotlar orqali borliqni o'rganadilar, kuzatadilar, o'z qiziqishlarini qondiradilar. Shuningdek, maqolada aynan boshlang'ich sinf matematika darslarida tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish yo'llari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: tadqiqot, amaliy mashg'ulot, ijodkorlik, hamkorlik, o'qitish, ko'nikma, bilim, malaka, mustaqil fikr, muammo, yechim.

Har bir sog'lom bola tadqiqotchi sifatida tug'iladi. Yangi taassurotlarga bo'lgan chanqoqlik, qiziquvchanlik, kuzatish va tajriba o'tkazish istagi, dunyo haqida mustaqil ravishda yangi ma'lumotlarni izlash an'anaviy ravishda bolalarning xulq-atvorining eng muhim xususiyatlari sifatida qaraladi. U borliqni bilishga intiladi va uni bilishni xohlaydi. Aynan shu o'rganish orqali bilimga bo'lgan ichki intilish tadqiqot xatti-harakatlarini keltirib chiqaradi va tadqiqot o'rganish uchun sharoit yaratadi.

O'quvchi tadqiqot faoliyatida ishtirok etishi uchun u mustaqil ravishda o'ylashi, muammolarni topishi va hal qilishi, shu maqsadda turli sohalardagi bilimlarni jalb qilishi, turli xil yechimlarning natijalari va mumkin bo'lgan oqibatlarini bashorat qilish qobiliyatiga, sabab-oqibat munosabatlarini o'rnatish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Psixologlarning fikriga ko'ra, agar bilimlarni o'zlashtirish o'qituvchi tomonidan tengdoshlar guruhi bilan doimiy izlash sifatida tashkil etilsa, ushbu ko'nikmalar 3-sinf oxirida bolalar tomonidan o'zlashtirila boshlaydi.

Biz tadqiqotchi o'quvchi uchun zarur bo'lgan to'rtta ko'nikmalarni ajratamiz:

1. Tashkiliy ko'nikmalar: ish joyini tashkil qilish; ishni rejalashtirish.
2. Tadqiqot xarakteridagi ko'nikmalar va bilimlar: tadqiqot mavzusini tanlash; maqsadni belgilash; tadqiqot tuzilishini qurish qobiliyati; tadqiqot usullari; umumiy mantiqiy usullar; ma'lumot qidirish.
3. Axborot bilan ishlash qobiliyati: axborotni tuzish; asosiy narsani ta'kidlash; axborotni tartibli saqlash.
4. Ish natijalarini taqdim etish qobiliyati: natijalarni taqdim etish shakllari; hisobot talablari; ma'ruzachining nutqiga qo'yiladigan talablar.

Boshlang'ich sinflarda tadqiqot faoliyatini tashkil etishning quyidagi asosiy elementlari mavjud:

- a) Sinfdan mavzuni rivojlantirish muhitini yaratish.

- b) Bolalarning tadqiqot amaliyoti.
- c) Har bir o'quvchining rivojlanishini kuzatish
- d) Tadqiqot qobiliyatlarini o'rgatish.

Boshlang'ich sinflarda tadqiqot turlari:

- ishtirokchilar soni bo'yicha: individual, guruh, jamoaviy;
- o'tkaziladigan joyda: dars va darsdan tashqari;
- vaqt bo'yicha: qisqa muddatli va uzoq muddatli;
- mavzu bo'yicha: mavzu va bepul.

O'qituvchi o'quvchilar bilan birgalikda tadqiqot uchun mos bo'lgan savollarni belgilaydi. Chunki, sinfda savolni qanday qilib to'g'ri shakllantirish haqida suhbatlashilsagina, o'quvchilarga vazifani taklif qilish mumkin: savol bilan chiqing, uni yopishqoq rangli qog'ozga yozing va sinfda joylashgan savollar uchun maxsus stendga yopishtiring. Odatda, bir necha kundan keyin stend bolalar savollari bilan rangli qog'ozlarga to'ladi. Bolalar savol berishni juda yaxshi ko'radilar va agar siz ularni talablari qondirib borsangiz, unda ularda savol berish ko'nikmalari yuqori darajada shakllanib boradi.

Savol berish qobiliyatini rivojlantirish uchun turli xil mashqlardan foydalaniladi.

Masalan:

tasvirlangan kishiga savollar bering;

rasmda ko'rsatilgan kishi sizga qanday savollar berishi mumkinligiga javob bering;

birovning xatolarini tuzatishni o'z ichiga olgan vazifalar, mantiqiy, stilistik, faktik va boshqalar.

O'qituvchi har bir o'quvchiga o'zi uchun qiziq bo'lgan va u haqida ko'proq bilmoqchi bo'lgan narsalar ro'yxatini tuzishni taklif qilishi mumkin, so'ngra ro'yxatdan o'zi o'rganmoqchi bo'lgan mavzuni tanlab, nima uchun uni tanlaganini va nimani aniq bilishni xohlashini tushuntirishi mumkin. Ba'zi o'quvchilar uchun buni qilish oson bo'lmaydi, shuning uchun o'qituvchining vazifasi ularga o'z qiziqishlari sohasini aniqlashga yordam berishdan iboratdir.

Misol tariqasida, biz o'qituvchiga matematika darslarini optimallashtirishga imkon beradigan bir nechta tadqiqot muammolarini keltiramiz, diqqatni reproduktiv frontal so'rovdan boshlang'ich maktab o'quvchilarining ijodiy mustaqil tadqiqot faoliyatiga o'tkazamiz.

“Bir qator raqamlarni o'rganish”

Bir qator raqamlar berilgan: 13, 17, 21.

- Bu raqamlar haqida nima deyish mumkin? (Ikki xonali, toq, 4 ga ko'payadi.)

Raqamlarni 4 ga, o'ngga esa 4 ga ko'paytirib, qatorni chapga davom eting . (1, 5, 9, 13, 17, 21, 25, 29, 33, 37) olingan qatorda qanday raqamlar bor? (Bir xonali va ikki xonali, toq.) Ularni o'rtada ikkita teng qismga bo'ling va ikki qatorga yozing.

O'quvchilar yozuvni bajaradilar:

1 5 9 13 17

21 25 29 33 37

- Siz nimani ko'rdingiz? (Har bir ustunda yozilgan raqamlar bir xil sonli birliklarga ega va ikkinchi qator raqamlaridagi o'nliklar soni birinchi qator raqamlariga qaraganda 2 ga ko'p.) Har bir ustunning raqamlarini qo'shing (22, 30, 38, 46, 54.) Ular haqida nima deyish mumkin? (Ular juft bo'lib, 8 ga ko'payadi.) Nima uchun? (Biz raqamlarni ikki marta 4 ga oshirdik.) Chizilgan qatordagi raqamlardan foydalanib, to'g'ri tengliklarni tuzing. ($17+9-1=25$, $13+17-1=29$, $13+25-1=37$, $5+9-1=13$, $17+5-1=21$, $29+9-1=37$, $25-5+1=21$, $29-9+1=21$, $33-13+1=21$.) Chizilgan qatordagi raqamlarni eng kichik va eng kattasidan boshlab juft-juft qilib qo'shing ($1+37=38$, $5+33=38$, $9+29=38$, $13+25=38$, $17+21=38$). Ushbu raqamlarning farqini toping. ($37-1=36$, $33-5=28$, $29-9=20$, $25-13=12$, $21-17=4$). Natijalarni qatorga yozing. (36, 28, 20, 12, 4.) Bu raqamlar haqida nima deyish mumkin? (Har bir keyingi raqam avvalgisidan 8 ga kam.) "Qo'shimcha" raqamni toping. Bu boshqa raqamlardan nimasi bilan farq qiladi? (4-bitta raqam, qolgan raqamlar ikki xonali.) Har bir raqamni 4 ga bo'ling. ($36:4=9$, $28:4=7$, $20:4=5$, $12:4=3$, $4:4=1$.) Siz nimani ko'rdingiz? (Xususiylar qiymatlar bir xonali toq sonlar bilan ifodalanadi.)

Miqdorni o'rganish

Berilgan iboralar:

42+6	35+6	27+3
46+20	36+50	23+70

Ushbu iboralar haqida nima deyish mumkin? (Yuqori qatorda yozilgan iboralarda ikkinchi atamalar bitta raqamli raqamlardir. Ular pastki qator ifodalarida birinchi atamalar bo'lgan ikki xonali sonlardagi birliklar soniga teng. Yuqori qator ifodalarida birinchi atamadagi birliklar sonini bildiruvchi raqam pastki qator ifodalarida ikkinchi atamaning o'nlab sonlarini ham bildiradi.) Ushbu iboralar yig'indisining qiymatlarini toping.

($42+6=48$, $46+20=66$, $35+6=41$, $36+50=86$, $27+3=30$, $23+70=93$.) Tengliklardan barcha ikki xonali sonlarni yozing

(42, 48, 46, 20, 35, 41, 36, 50, 27, 23, 70.)

Ularni qaysi guruhlarga bo'lish mumkin?

(Juft sonlar: 42, 48, 46, 20, 36, 50, 70; toq raqamlar: 35, 41, 27, 23.)

Boshqa raqamlar guruhini ajratib ko'rsatish mumkinmi?

(Juft sonlardan dumaloq o'nliklarni bildiruvchi raqamlarni yangi guruhga ajratish mumkin: 20, 50, 70)

20, 50, 70 raqamlaridan tenglik va tengsizliklarni tuzing.

Juft sonlarni (dumaloq o'nliklarsiz) o'sish tartibida joylashtiring va naqshni aniqlang.

(36, 42, 46, 48. Raqamlar 6, 4 va 2 ga ko'tarilish tartibida joylashtirilgan)

Ushbu raqam qatorini ushbu naqsh bo'yicha davom ettirish mumkinmi?

(Siz qatorni o'ngga, chapga-8, 10,12 va boshqalarga qisqartirishingiz mumkin) davom eting. (6, 18, 28, 36, 42, 48) Bu raqamlar haqida nima deyish mumkin? (Raqamlar qatori uchta raqamga ko'paydi. 6 raqami, boshqa barcha raqamlardan farqli o'laroq, bitta raqamdir). Qo'shilganda o'ntadan o'tmaydigan juft sonlarni toping.

O'quvchilar tengliklarni yozadilar:

$$36+42=78$$

$$42+46=88$$

$$9+6=15$$

$$6+10=16$$

$$42+6=48$$

$$6+6=12$$

- Qo'shilganda dumaloq raqamlar hosil bo'ladigan juft sonlarni toping.

($42+18=60$, $42+48=90$, $44+26=70$). Qo'shilganda o'nlab o'tish bilan qo'shish kerak bo'lgan juft sonlarni toping.

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish bo'yicha vazifalar ham bajarildi: "qatorni davom ettiring", "shifrni toping", "juftlikni toping", "tahlil qiling", "ketma-ket ortiqcha raqamni toping".

Yangi bilim va faoliyat usullarini o'rganishda 2-sinfda matematika darsi.

Biz "ikki xonali sonlarni ajratish bilan ajratish" mavzusidagi darsdan parcha beramiz.

Ta'lim muammosini shakllantirish bosqichi.

Ushbu bosqichda o'quvchilar o'z harakatlarini ishlatilgan harakatlar usuli (algoritm, tushuncha va boshqalar) bilan bog'lashadi va shu asosda qiyinchilik sababini aniqlaydilar, tuzatadilar va e'lon qiladilar. O'qituvchi bolalarning muammoli vaziyatni o'rganishini tashkil qiladi. Bosqichning tugashi ular tomonidan faoliyat maqsadini belgilash, shuningdek dars mavzusini shakllantirish (yoki aniqlashtirish) bilan bog'liq.

Misol.

- Qaysi misolni hal qildingiz? (Ikki xonali raqamlarni ayirish).

- Nima uchun qiyinchilik paydo bo'ldi? (Birliklar etarli emas).

- Darsimizning maqsadi nima? (Kamaytirilgan sonda birliklar yetarli bo'lmaganda, ikki xonali sonlarni ayirish uchun misollarni yechishni o'rganing).

- Bunday ayirish holati tushirish orqali o'tish bilan ayirish, deb ataladi. Qulaylik uchun dars mavzusida biz qisqacha yozamiz: 41-24.

Qiyinchilikdan chiqish loyihasini qurish bosqichi ("yangi bilimlarni kashf etish").

Ushbu bosqichda o'qituvchi bolalar tomonidan muammoli vaziyatni hal qilish usulini tanlashni, mavzu modellari va sxemalari yordamida farazlarni ilgari surish va sinovdan o'tkazishni tashkil qiladi. Yangi harakat usulini qurish va asoslashdan so'ng, olingan material og'zaki ravishda, madaniyatda qabul qilingan formulalar va belgilarga muvofiq sxemalar va belgilarda aytiladi va qayd etiladi. Xulosa qilib aytganda, o'quv vazifasiga ruxsat berilganligi aniqlanadi.

Misol.

- Qanday qilib to'g'ri javobni topishni taklif qilasiz? (O'quvchilar o'zlarining variantlarini – modellarni ustunda, qismlarga bo'lib ifoda etadilar).

- Qaysi usulni boshlash eng qulay? (Modellardan).

Bolalar misolning predmet modelini stolga va namoyish tuvaliga joylashtiradilar.

- Ikki xonali raqamlar qanday ayiriladi? (O'nlab o'nlab va birlik birliklaridan ayiriladi).

- Nega bu erda qiyinchilik paydo bo'ldi? (Kamaytirilgan birliklar etarli emas).

- Bizda chegirib tashlanadigan miqdordan kammi? (Yo'q)

- Birliklar qayerda yashiringan? (O'ntalikda.)

- Qanday bo'lish kerak? (1 o'ntasini 10 birlik bilan almashtiring.)

- Yana qanday qilib ayta olasiz? (O'ntasini maydalang.) Ayirishni bajarish. Bolalar kamaytirilgan uchburchakda o'nlab uchburchakni 10 birlik chizilgan uchburchak bilan almashtiradilar.

- Yaxshi, bolalar! Siz hisoblashning yangi misolini topdingiz: agar kamaytirilgan birlikda birliklar yetarli bo'lmasa, siz o'nlab narsalarni sindirib, undan yetishmayotgan birliklarni olishingiz mumkin. Misolni tanish usuli bilan qanday hal qilishni yana takrorlang.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv va tadqiqot faoliyatini tashkil etish bo'yicha o'qituvchining ishida nostandart vazifalar - raqamli naqshlarni o'rganish katta yordam berishi mumkin.

Raqamli naqshlar bilan ishlashda o'quvchilar juda ko'p qiziqarli ma'lumotlarni kashf etadilar, g'oliblikni boshdan kechiradilar va nostandart yechimni topishda sinfdoshlariga faol hamkor bo'ladilar. Bundan tashqari, o'quvchilar olingan ma'lumotlarni tahlil qilish, sinfdoshlarining fikriga qarshilik ko'rsata olish ko'nikmalarini shakllantiradilar. Bunday vazifalar o'qituvchi tomonidan darsning har qanday bosqichida boshlang'ich sinf o'quvchilarining faol, mustaqil, ijodiy tafakkurini rivojlantirish uchun (yangi ma'lumotni taqdim etishda, mustahkamlash va takrorlash bosqichlarida) ishlatilishi mumkin. Ular og'zaki hisob-kitob paytida muvaffaqiyatli ishlatilishi mumkin, bunda har bir o'quvchi hukmlarning mustaqilligini, zukkoligini, hisoblash qobiliyatining tezligini namoyish qilishi, sabab-oqibat munosabatlarini o'rnatishi va mavjud bilimlarni yangi o'quv holatiga o'tkazishi kerak.

Bundan tashqari, bunday vazifalar shaxsan ahamiyatli bo'lib, har bir o'quvchida oxirigacha erishish istagini uyg'otadi. Ta'lim muammosini hal qilishning o'ziga xos variantini taklif qilish orqali haqiqatga erishish har bir o'quvchiga o'zini kashfiyotchi olim kabi his qilishiga imkon beradi, bu shubhasiz darsda yaxshi kayfiyatda bo'lishiga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Плаксиной Н.А. Исследовательская деятельность младших школьников как средство их интеллектуально – творческого развития. Методическая разработка. Moskva-2020.

2. Нетреба А.О. Проектная и исследовательская деятельность младших школьников как средство их интеллектуального и творческого развития. «Современная школа». Maqola. 2019. №2.

3. Abdurahmanov X., Mahmudov N. So‘z estetikasi.– Toshkent: O‘qituvchi, 2002.